

*CELINA TIMOSZYK-TOMCZAK*

Uniwersytet Szczeciński

### **CHARAKTERYSTYKA CELÓW WYZNACZANYCH PRZEZ LUDZI MŁODYCH**

Psychologowie patrzą na człowieka jako na jednostkę aktywną, planującą i kształtującą swoje życie (por. Mądrycki 1996). Wydaje się jednak, że jest to ujęcie modelowe, co można rozumieć jako posiadanie przez człowieka potencjału aktywności, możliwości planowania czy kształtowania swojego życia, ale potencjał ten nie musi być faktycznie wykorzystany bądź z jakichś przyczyn może przestać być wykorzystywany. Przepuszczalnie wynika to z kontekstu rozwoju człowieka, który jest wyjątkowy, ale też zmienny dla jednostki. Modele kontekstualne, coraz bardziej popularne we współczesnej psychologii, zakładają, że „człowiek jest dynamicznym układem, którego zmiany rozpatrywane są zawsze w kontekście innych zmian stale zachodzących w świecie na różnych poziomach jego organizacji” (Trempała 2000: 81). Podstawowe założenie tego podejścia dotyczy więc ujmowania jednostki w relacji do otoczenia i odwrotnie (Lerner 1989, za: Brzezińska 2000). Rozpatrując funkcjonowanie podmiotu, np. w zakresie budowania własnej przyszłości, nie można w związku z tym pominąć całej skomplikowanej przestrzeni tej aktywności. Pojawiają się jednak trudności metodologiczne, które służyłyby takiemu złożonemu podejściu. Moim celem nie jest dokładna analiza kontekstu rozwoju człowieka, ale ukazanie specyfiki tworzenia planów na przyszłość w okresie wczesnej dorosłości.

## **Młodzi dorośli**

W każdym z okresów życia, a tym samym również w stadium wczesnej dorosłości, jednostka podlega wpływom zarówno zegara biologicznego, jak i społecznego. Z jednej strony odczuwa naciski ze strony zmieniającego się ciała, a z drugiej naciski zewnętrzne, które stanowią oczekiwania, wymagania i żądania społeczne. Aby sobie z tym poradzić, osoba wykorzystuje nabyte wcześniej kompetencje, które wiążą się z przetwarzaniem i oceną informacji oraz programami działań powstającymi na ich podłożu (Brzezińska 2000: 226). Można wnioskować, że także antycypacja i projektowanie przyszłości jest wynikiem oddziaływania procesów biologicznych, społecznych i psychicznych, które pozostają w dynamicznych wzajemnych związkach. Młodzi ludzie, stojący u progu dorosłości, muszą poradzić sobie z wieloma problemami, które przed nimi w tym czasie stają. Badacze rozwoju człowieka różnie te zjawiska określają, np. Havighurst (1953) mówi o zadaniach rozwojowych, Erikson (1968) – o kryzysach, a Levinson (1978, 1990, za: Gurba 2000) koncentruje się na zmianach w strukturze życia człowieka, które wynikają z wypełniania zadań rozwojowych mających swoje źródło w zdarzeniach życiowych. Okres wczesnej dorosłości to czas, w którym dochodzi do przeformułowania młodzieńczych fantazji i marzeń w cele mające szanse powodzenia. Proces ten przebiega indywidualnie, ale można wyodrębnić czynniki odgrywające w jego przebiegu znaczącą rolę. Wejście na poziom myślenia postformalnego, charakterystyczne dla okresu wczesnej dorosłości, stanowi formalny warunek przebiegu wielu bardziej skomplikowanych zmian. Inne istotne uwarunkowania wiążą się z uzyskaniem przez jednostkę psychicznej dojrzałości, kontroli własnych przeżyć emocjonalnych, a także z rozwojem społecznym i zmianami osobowości (Gurba 2000). Dopiero całość przeobrażeń sprzyja realnemu i adekwatnemu projektowaniu przyszłości, a także początkom realizacji własnych wizji.

## **Cel – plan – projekt na przyszłość**

Źródłem energii uruchamiającej działanie człowieka jest często cel, ale za podtrzymywanie aktywności odpowiedzialne są również inne czynniki (Franken 2005). Posiadanie celu jest istotne z punktu widzenia nie tylko adaptacji do aktualnej sytuacji (Kadzikowska-Wrzosek 2004), ale także skuteczności działania jednostki.

W definicjach celu, których w psychologii jest dość dużo, akcentuje się kilka istotnych elementów: cel jako przewidywana sytuacja końcowa lokowana w przyszłości (Tomaszewski 1977; Nosal 1977; Skorny 1980; Kozielecki 1987; Pervin 1989); cel jako wartościowy, użyteczny dla jednostki stan rzeczy (Nosal 1977; Zaleski 1991; Mądrzycki 1996); cel jako projektowana sytuacja możliwa do osiągnięcia (Kozielecki 1987; Zaleski 1991); cel jako punkt w przyszłości ukierunkowujący, regulujący działanie podmiotu (Nuttin 1980; Zaleski 1991; Pervin 1989; Mądrzycki 1996); cel jako zdarzenie w przyszłości, które może służyć zaspokojeniu potrzeb, optymalnemu funkcjonowaniu jednostki czy dobremu samopoczuciu (Kagan 1972; Nosal 1977; Zaleski 1991). W zależności od podejścia badacze podkreślają niektóre bądź wszystkie wymienione powyżej elementy. Można w związku z tym powiedzieć, że cel jest poznawczo opracowanym przedmiotem potrzeby, do którego człowiek dąży. Cel pełni ważną rolę regulacyjną, gdyż orientuje podmiot ku obiektom i stanom rzeczy wyznaczonym potrzebami (Nuttin 1980). Jednocześnie cel jest czymś więcej niż marzenie, gdyż jest realnie osiągalny, możliwy do zdobycia. Jest nie tylko wyobrażoną sytuacją, do której osoba chciałaby dojść, ale zawiera w sobie również realną ocenę możliwości i szans jego osiągnięcia (Klamut 2002).

Literatura przedmiotu obfituje w pojęcia bliskie znaczeniowo terminowi cel, np. zamiar, dążenie, standard, zadanie życiowe, decyzja życiowo doniosła, wartość osobista itp. Przedmiotem moich rozważań nie jest rozróżnienie tych pojęć, ale ukazanie relacji między celem, planem a projektem. Cel bywa przez badaczy włączany do planu bądź traktowany odrębnie. Nuttin (1980, 1984) i Nurmii (1991) nie włączają celu do planu. Cel jest zwykle znany przed planem, a plan określa sposoby realizacji celu (Nuttin 1984). Nurmii (1991) wyznaczanie celu traktuje jako pierwszy, a planowanie jako drugi, odrębny etap tworzenia przez jednostkę orientacji przyszłościowej. Szersze ujmowanie planu zakłada jednak traktowanie celu jako elementu planu. Tak właśnie definiuje plan Mądrzycki (1996: 73): „[...] planowanie obejmuje ustalenie celu działania oraz jego operacjonalizację, tzn. ustalenie sekwencji czynności prowadzących do celu, określenie środków, sposobów, warunków działania itp.”. Niezależnie więc od tego, czy potraktujemy plan jako łączny z celem, czy też odrębny, poszukiwanie dróg dojścia do antycypowanego stanu końcowego nie jest możliwe bez posiadania celu. Cel pozostaje więc w nierozzerwalnym związku z planem i stanowi dla niego punkt wyjścia.

Jeszcze szerszym pojęciem w stosunku do celu i planu wydaje się projekt osobisty (Palys, Littre 1983). Little (1987, za: Sikora 2005) określa go jako

„właściwie osobie działanie”. Samo działanie nie jest ograniczone do obserwowalnego zachowania, ale rozszerzone na to, nad czym podmiot „pracuje”. W projekcie można wyróżnić kilka faz – planowanie działania, jego ocenę, modyfikację, przeformułowanie projektu, ponowne wdrożenie itp. Takie rozumienie projektu osobistego jest zbliżone do ujęcia Mądrzyckiego, który używa w tym wypadku pojęcia działanie (por. Mądrzycki 1996). Obaj badacze wiążą je ściśle, Mądrzycki – działanie jednostki, a Little – projekty osobiste, z osobowością. Dla Mądrzyckiego (1996) osobowość jest systemem kreującym i realizującym plany, tak więc bez nich trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie osobowości. Little (1989, 2002, za: Sikora 2005) patrzy na te związki z różnych perspektyw. Z jednej strony poznanie projektów osobistych pozwala na poznanie „osobowości w kontekście”, więc projekty powstają na bazie osobowości, ale nie w oderwaniu od całokształtu czynników wpływających na rozwój człowieka. Z drugiej strony projekty osobiste pełnią konkretną rolę – utrzymują spójność osobowości. Projekty osobiste można więc potraktować jako efekt i dynamizm rozwoju jednostki w indywidualnym kontekście funkcjonowania.

### **Rodzaje i właściwości celów**

W literaturze przedmiotu pojawiają się różne klasyfikacje i charakterystyki celów. Odmienność przyjmowanych przez autorów podziałów wynika z doboru kryteriów opartych na właściwościach celu. Najogólniej opisy celu podzielić można na dotyczące treści i aspektów formalnych. Stosując kryterium treści celu jako podstawę rozróżnienia, badacze otrzymują różne rezultaty. I tak np. Nuttin (1985) podzielił cele na dotyczące podmiotu, dotyczące innych ludzi, związane z naturalnymi i wyprodukowanymi przez podmiot przedmiotami oraz stanowiące rzeczywistość pojęciową wynikającą z ludzkiej działalności poznawczej. Ze względu na treść podzielił również cele (a właściwie plany) Mądrzycki (1996) i wyróżnił wśród nich następujące kategorie: edukacyjne, rodzinne, zawodowe, ekonomiczne, związane z podróżami, życiem towarzyskim, wartościami ogólnymi, zainteresowaniami, rozwojem osobowości, wypoczynkiem, zmianą miejsca zamieszkania. Jeszcze innego podziału ze względu na treść dokonał Klamut (2002) i wyróżnił cele intrapsychiczne – egocentryczne, zawodowe, duchowe, rodzinne, nastawione na rozrywkę, hobby, podróże, materialne i inne.

Formalne właściwości celów traktowane są rozmaicie. Jednym z często stosowanych kryteriów podziału jest realność – cele realistyczne i życzeniowe

(Zaleski 1991; Sokołowska 1983). Popularnym rozróżnieniem celów jest również ich stopień ogólności, co pozwala na przeciwstawienie celów konkretnych celom ogólnym. Często stosowanym podziałem celów jest stopień ich finalności (podrzędne, podcele – ostateczne). Przykładem jest tu podział Szewczuka (1975). Dzieli on cele na doraźne (finalizują nasze czynności oraz działania) i życiowe (finalizują naszą działalność). Dalej dokonuje podziału celów życiowych, wyróżniając wśród nich cele pomocnicze i ostateczne. Istotny jest także podział celów ze względu na przedział czasowy, którego dotyczą – cele bliskie – dalekie (proksymalne – dystalne, krótko- i długotrminowe). Ten rodzaj celów opisany będzie dokładnie w następnej części rozważań. Jest także wielu autorów, którzy koncentrują się na jeszcze innych aspektach różnicujących cele, np. ich stopień trudności (Franken 2005), jasność celu, reprezentacja celu – punktowa lub przedziałowa (Wieczorkowska-Siarkiewicz 1992), dominujący stan motywacyjny – cele teliczne (zorientowane na efekt końcowy) i parateiczne (celem jest samo działanie) (Apter 1982). Wielu badaczy próbowało dokonać operacjonalizacji celu i jego właściwości, tak aby możliwe były pomiary tych elementów. Przytoczę wyniki poszukiwań Zaleskiego (1986), ponieważ w badaniach stosowałam skonstruowany przez tego autora kwestionariusz „cel”. Zróznicował on cechy celu ze względu na aspekt wyznaczania sobie celu oraz podejmowania jego realizacji. W ramach stawiania celu istotne cechy to: ważność, szansa (prawdopodobieństwo subiektywne) osiągnięcia, konflikt celów, ich finalność, subiektywny dystans dzielący jednostkę od wyobrażonego stanu końcowego, idiocentryzm, czyli odniesienie człowieka do świata, oraz precyzja – realizm. Realizacja celu uwarunkowana jest natomiast takimi cechami celu, jak wysiłek, wytrwałość oraz satysfakcja czerpana z działania na rzecz danego celu. Odrębną, ale różnicującą cele właściwością jest ulokowanie celu w bliższej bądź dalszej perspektywie czasowej.

### **Cele bliskie i dalekie**

Nuttin (1985) zakłada, że wydarzenia i cele oraz ich struktury realizacyjne stanowią treść perspektywy czasowej [u Zaleskiego (1988) jest to aspekt substancjalny albo inaczej wertykalny przyszłościowej perspektywy czasowej]. Jednocześnie każdy z obiektów (cele, wydarzenia) ma swoje oznakowanie czasowo-przestrzenne. Nuttin określa to wymiarem temporalnym (horyzont temporalny według Zaleskiego), który operacjonalizuje za pomocą takich wskaźników, jak

rozpiętość, gęstość, stopień strukturacji, stopień klarowności i realizmu komponentów perspektywy temporalnej. Elementy tej perspektywy mogą być umiejscowione w przeszłości, teraźniejszości albo w bardziej lub mniej odległej przyszłości. Bliskie cele związane są z przeszłością najbardziej dostępną, najbliższą. Cele dalekie to te, które są umiejscowione w odległej przyszłości i które osiąga się dzięki realizacji celów bliskich (Franken 2005). Oba rodzaje celów współzależą od siebie. Nurmii (1991) zaznacza, że motywy, zainteresowania i cele tworzą system o strukturze hierarchicznej. Poziomy tej hierarchii różnią się stopniem ogólności i abstrakcyjności.

Wśród badaczy nie ma wątpliwości co do słuszności rozróżnienia między celami proksymalnymi i dystalnymi, trudność jednak stanowi określenie bliższej i dalszej przyszłości. Wskazują na to choćby badania Zaleskiego (1988), w których zapytano studentów, co oznacza dla nich (ile lat) dalsza i bliższa przyszłość – wyniki są dość rozbieżne. Dla bliskiej przyszłości średnia wynosiła  $M = 1,38$  lat, a obejmowała przedział od 1 tygodnia do 5 lat. Dla dalszej przyszłości  $M = 1,75$  lat, przedział od 1 do 48. Rozrzut jest więc duży, a przedziały wskazują na indywidualne traktowanie przyszłości wkomponowanej we własne „ja”. Przymuszczalnie sposób pojmowania mniej lub bardziej odległej przyszłości związany jest z indywidualnymi wewnętrznymi i zewnętrznymi uwarunkowaniami rozwoju jednostki.

Duża rozpiętość, czy inaczej rozległość, przyszłościowej perspektywy czasowej sprzyja konstruowaniu odległych celów i opracowywaniu długoterminowych projektów działania. Wiąże się to z większą różnorodnością stawianych sobie celów i budowanych projektów. Wiadomo jednak, że jednocześnie, wraz ze zwiększającym się dystansem czasowym, motywacyjna rola celów słabnie ze względu na spadek ich realności. Niemniej jednak w przypadku osób z rozległą perspektywą czasową ich cele nie tracą swego realnego charakteru i dlatego też bezpośrednio regulują zachowanie jednostki. Inaczej jest w przypadku osób z krótką perspektywą przyszłościową. Jeżeli nawet posiadają one jakieś dalekosiężne cele, to są one na tyle nietypowe dla ich horyzontu czasowego, że ich realność i siła regulująca zachowanie jest niewielka (Nuttin 1985).

Potwierdzają to badania m.in. Zaleskiego (1986). Wynika z nich, że wydłużanie się przedziałów czasowych wpływa na siłę predykatywną celów, a dokładniej – cel umiejscowiony w dalszej przyszłości jest słabszym predyktorem aktualnego zachowania. Dodatkowo okazało się, że konkretne cele są mocniejszymi motywami niż cele sformułowane w sposób ogólny oraz że ludzie

z długą przyszłościową perspektywą czasową są zdecydowanie bardziej wytrwali i czerpią więcej zadowolenia i satysfakcji z działania na rzecz krótszych celów. Dobrze wyjaśnia to Lens (1994), który źródłem tego, iż ludzie z długą przyszłościową perspektywą czasową mają mniejsze trudności w wyborze ważniejszego, lecz odleglejszego celu czy nagrody, upatruje w tym, że punkt czasowy lokowany w przyszłości jest dla nich mniej odległy. Po prostu długoterminowe cele są dla takich osób bardziej realne, czyli mimo odległości mniej tracą na swojej motywacyjnej wartości i sile inicjującej działanie.

Podsumowując – cele dalekie ukierunkowują i podtrzymują naszą aktywność, wzmacniają wytrwałość, kojarzą się z silniejszymi emocjami oraz dają więcej satysfakcji z działania na ich rzecz. Nie ma wśród badaczy pełnej zgodności co do wpływu na motywację tego rodzaju celów, a także ich związku z realizmem, zależy to m.in. od rozpiętości indywidualnej perspektywy czasowej. Bliskie cele aktywizują jednostkę i motywują ją do działania przede wszystkim dlatego, że są bardziej konkretne niż cele odległe w czasie (Franken 2005).

### **Geneza celów i planów na przyszłość**

Powstawanie celów ma swoją genezę przede wszystkim w potrzebach (Nuttin 1980), niemniej jednak nie jest to jedyne źródło dążeń człowieka. Zgodnie ze społeczno-poznawczą teorią wyznaczania celów ludzie posiadają pewne wyobrażenia na temat swoich aktualnych umiejętności, a także na temat swoich możliwości rozwijania nowych umiejętności realizacji dążeń. Stąd też koncepcje te zakładają, że wyznaczanie celów przez człowieka w znacznym stopniu zależy od tego, jaki posiada on obraz samego siebie (Franken 2005). Można przypuszczać, że na ostateczny kształt celów ma wpływ osobista wiedza podmiotu na temat samego siebie i otaczającego świata, w tym szczególnie pojęcie „ja” i samoocena, osobowość, indywidualne doświadczenia oraz obserwacje innych, a także osobiste preferencje, spostrzeganie aktualnej sytuacji własnej i umiejętności antycypowania przyszłości. W zależności od jednostki inne elementy składające się na wewnętrzną i zewnętrzną sytuację rozwoju człowieka będą odgrywały znaczącą dla tworzenia własnej przyszłości rolę. Stąd też różne strategie budowania własnej przyszłości, które są efektem kompilacji czynników składających się na kontekst rozwoju człowieka.

Próba wyłonienia różnych sposobów konstruowania własnej przyszłości były badania przeprowadzone w ramach mojej pracy doktorskiej, które wskaza-

ły istnienie sześciu strategii tworzenia przyszłości (Timoszyk-Tomczak 2003). Strategie te nie są rozłączne, ale mimo to wskazują na pewne różnice w projektowaniu własnego życia. *Strategia realistyczna* ma charakter kompilacyjny i zakłada, że ludzie budując własną przyszłość, biorą pod uwagę to, co robią inni ludzie, własne możliwości oraz sytuację, w której przychodzi im żyć. *Strategia autorytetu* stanowi zbiór reguł, który zakłada, że formułując cele i plany na przyszłość, opieramy się na radach i wskazówkach innych osób, które uznajemy za mądrzejsze i bardziej doświadczone od siebie. *Strategia życzeniowa* wiąże się z fantazjowaniem na temat przyszłości. Zakłada, że tworząc własną przyszłość, koncentrujemy się na odległych wizjach, ale nie rozważamy sposobów ich realizacji. Istotę kolejnej *strategii* – *carpe diem* – dobrze oddaje myśl: „codziennie uzyskiwać przyjemność”. Tak więc zarówno terażniejszość, jak i przyszłość „podporządkowane” są odczuwaniu przyjemności. *Strategia przymusu* to zbiór taktyk, który wizję własnej przyszłości opiera na nakazach i naciskach ze strony innych oraz wynikających z aktualnej sytuacji. Osoby preferujące tę strategię realizują narzucone im cele. Ostatnia ze strategii nazwana została *strategią oczekiwania*, gdyż osoby ją stosujące oczekują na to, co się wydarzy, a jeśli tworzą nieprecyzyjne plany, to ich formę, a przede wszystkim realizację, uzależniają od Przeznaczenia, Siły Wyższej czy Losu. Często deklarują także, że nie ma sensu tworzyć planów na przyszłość, ponieważ to, co się w ich życiu dzieje, nie zależy od nich.

Rezultaty badań przeprowadzonych studentów za pomocą kwestionariusza SKP (Timoszyk-Tomczak 2003) pozwalają na ustalenie preferencji strategii konstruowania własnej przyszłości (przeprowadzono t-test dla prób zależnych średnich preferencji strategii konstruowania własnej przyszłości). Najwyżej preferowaną strategią jest strategia realistyczna ( $M = 4,09$ ,  $sd = 0,49$ ), następnie strategia życzeniowa ( $M = 3,55$ ,  $sd = 0,81$ ), kolejna w częstotliwości stosowania to strategia autorytetu ( $M = 3,34$ ,  $sd = 0,63$ ), ostatni poziom preferencji tworzą łącznie trzy pozostałe strategie: przymusu ( $M = 2,57$ ,  $sd = 0,78$ ), *carpe diem* ( $M = 2,47$ ,  $sd = 0,61$ ) oraz strategia oczekiwania ( $M = 2,45$ ,  $sd = 0,78$ ). Wynika z tego, że studenci najczęściej swoją przyszłość budują w oparciu o własne obserwacje oraz analizę własnych umiejętności i sytuacji. W drugiej kolejności opierają się na fantazji, która nie wiąże się z realnością wyznaczanych sobie celów. W projektowaniu własnej przyszłości korzystają również z doświadczenia ludzi postrzeganych jako mądrzejsi od nich. Niską preferencję przejawiają w stosunku do strategii opartych na dążeniu do przyjemności, oczekiwaniu, co się wydarzy



czy też związanych z uleganiem presji innych w budowaniu swojej przyszłości. Można w związku z tym powiedzieć, że młodzi ludzie wyznaczając sobie cele, są bardzo aktywni i wykorzystują wiele źródeł informacji.

Czymś, co wychodzi poza wyznaczanie celów, stanowi niejako kontynuację tego procesu – jest styl realizacji celów. Chryc-Gawrychowska i Błazek (2004) definiują go jako specyficzny dla jednostki, osobowościowo uwarunkowany sposób działania. Za Mądrzyckim (1996) autorki te wyróżniają cztery takie style: realizacja efektywna, realizacja pseudoefektywna – neurotyczna, realizacja pseudoefektywna – psychopatyczna oraz realizacja nieefektywna.

Przedmiotem zrealizowanych badań była treściowa i formalna analiza bliskich i dalekich celów wyznaczanych sobie przez młodych ludzi. Problemy podjętych badań można ująć w formie następujących pytań:

- 1) Jakie cele, pod względem treści, stawiają sobie młodzi dorośli na różne okresy życia?
- 2) Jakie właściwości formalne charakteryzują bliskie i dalekie cele ludzi młodych?

Pierwsze z postawionych pytań dotyczy opisu treści celów za pomocą wcześniej przygotowanej kategoryzacji tych celów. Wyróżnionych zostało siedem kategorii.

1. Cele edukacyjne związane ze zdobywaniem wiedzy i różnych umiejętności.
2. Cele rodzinne dotyczące założenia rodziny, wychowania dzieci oraz pogłębiania relacji rodzinnych.
3. Cele zawodowe wiążące się ze znalezieniem pracy, rozwojem i awansem zawodowym.
4. Cele materialne ukierunkowane na zdobywanie pieniędzy, dóbr materialnych (dom, samochód itp.), usamodzielnienie finansowe oraz prowadzenie dostatniego życia.
5. Cele rozrywkowe związane z podróżami, hobby, atrakcyjnym towarzystwem, wypoczynkiem i przyjemnością.
6. Cele związane z rozwojem osobowości – samorozwojem, np. walka z nałogami, kształtowaniem ambicji, woli czy rozwiązywaniem konfliktów wewnętrznych.
7. Cele związane z działaniem na rzecz ogólnych wartości, np. dobra, szczęścia, uczciwości czy miłości bliźniego.

Pytanie drugie wiąże się z formalną charakterystyką bliskich i dalekich celów. Jakie różnice istnieją w zakresie aspektów: stawiania celu (ważność, oczekiwanie, konflikt, dystans, idiocentryzm, finalność) i działania (wysiłek, satysfakcja, wytrwałość) między celami bliskimi i dalekimi?

W badaniach wzięło udział 117 osób, w tym 73 kobiet (62,3%) i 44 mężczyzn (37,6%). Byli to studenci II roku politologii i II roku pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego, średnia wieku wynosiła 21 lat. Badania przeprowadzono w 2006 roku.

### **Pomiar**

Przedmiotem prowadzonych badań było poznanie treści oraz formalnych właściwości celów, które wyznaczają sobie młodzi ludzie, dlatego do badań wykorzystano skróconą wersję kwestionariusza „celu” Zbigniewa Zaleskiego (1986, 1991), pozwalającego na taką analizę. Kwestionariusz ten składa się z dwóch części. W pierwszej zadaniem osoby badanej jest wypisanie celów na różne okresy czasu (od tygodnia po całe życie). W części drugiej badany decyduje się na wybór jednego z celów i odpowiada na 24 pytania zamknięte (7-stopniowa skala Likerta) dotyczące właściwości tego celu. Wyłonione przez autora wymiary celu to w aspekcie stawiania: ważność, oczekiwanie (szansa osiągnięcia), konflikt, idiocentryzm, dystans, finalność oraz w aspekcie realizacji celu: wytrwałość, satysfakcja, wysiłek. Badania były przeprowadzone grupowo. Studenci otrzymywali egzemplarz kwestionariusza, a następnie wypełniali metryczkę oraz zawarte w metodzie otwarte i zamknięte pytania.

Analizę zebranych danych rozpocznę od treści celów, które stawiają sobie studenci na różne okresy życia. W tabeli 1 znajdują się liczebności, procentowy rozkład wyróżnionych kategorii celów oraz ich przewidywanego terminu realizacji.

Przyglądając się rozkładowi celów w zakresie ich kategorii, można stwierdzić, że studenci stawiają sobie zdecydowanie najwięcej celów edukacyjnych. Są to cele związane z zaliczeniem sesji, kolejnego roku studiów, uzyskaniem dyplomu, ukończeniem dodatkowych kursów bądź studiów podyplomowych. Cele edukacyjne ściśle związane są przez młodych ludzi z przyszłą pracą. Chęć zdobywania kolejnych kwalifikacji motywowana jest większymi szansami na zdobycie w przyszłości lepszej posady.

Tabela 1

Rozkład liczebności i procentowy w zakresie wyróżnionych kategorii celów

Kategorie celu	Cel na 1–2 tygodnie	Cel na 1 do kilku miesięcy	Cel na rok do kilku lat	Cel długi	Cel na całe życie	Razem	
Edukacyjne	97	72	88	30	2	289	36,5%
Rodzinne	0	4	8	55	25	92	11,6%
Zawodowe	0	32	27	72	26	157	19,8%
Materialne	3	34	7	27	7	78	9,9%
Rozrywkowe	9	25	14	3	5	56	7,1%
Wartości ogólne	0	0	1	9	79	89	11,3%
Rozwój osobowości	3	2	7	5	6	23	2,9%
Inne	2	1	3	1	0	7	0,9%
Razem	114 14,4%	170 21,5%	155 19,6%	202 25,5%	150 19%	791	100%

Źródło: badania własne.

Na następnym miejscu znajdują się cele związane z pracą. Badani chcą w przyszłości znaleźć interesującą i dobrze płatną pracę, ale cele zakwalifikowane do tej kategorii nie dotyczą wyłącznie planowanej kariery zawodowej. Badani stawiają sobie również za cel zdobycie pracy sezonowej, a także takiej, którą można połączyć ze studiowaniem. Z reguły motywacje podejmowania tego rodzaju działań mają charakter finansowy. Młodzi ludzie chcą liczyć nie tylko na wsparcie rodziców, ale także na siebie.

Na trzecim miejscu znajdują się cele związane z rodziną i realizacją wartości ogólnych. Studenci planują zawarcie związku małżeńskiego, urodzenie i wychowanie dzieci, utrzymanie dobrych relacji z bliskimi. Za cel stawiają sobie także bycie dobrym, szczęśliwym człowiekiem, takim, który niczego w życiu nie żałuje.

Kolejną pozycję zajmują cele związane z gromadzeniem i posiadaniem dóbr materialnych. Dostatnie życie, bogactwo, dom, mieszkanie, samochód to treść tych celów. Nieco mniej celów znajduje się w kategorii rozrywka. Młodzi ludzie planują spotkania towarzyskie, wyjazdy, realizowanie swoich hobby. Niewielka liczba celów pojawia się w kategorii rozwój osobowości, a więc np. praca nad systematycznością, silną wolą, pokonywanie własnych ograniczeń, rozwijanie własnych zainteresowań.

Rozkład celów ze względu na planowany okres ich realizacji wydaje się odpowiadać etapowi życia badanych. W zasadzie liczba wyznaczonych celów jest rozłożona dość proporcjonalnie. Różnice są niewielkie, ale można zauważyć, że nieco więcej celów młodzi ludzie stawiają sobie na okres około 10 lat, czyli na daleką przyszłość, a nieco mniej na najbliższą. Nieco bardziej koncentrują się więc na tym, co ma się dopiero wydarzyć, niż na tym, co dzieje się aktualnie.

Analizując zmiany w treści wyznaczanych sobie przez badanych celów w zależności od czasu ich planowania, można zauważyć, że w pierwszych trzech okresach (cel na tydzień, miesiąc, rok, kilka lat) dominują cele edukacyjne. Wśród celów długoterminowych najczęściej pojawia się celów związanych z pracą, a później z rodziną, natomiast w kategorii cel na całe życie przeważają cele związane z realizacją wartości ogólnych.

### Formalne właściwości celów

Kolejne pytanie badawcze dotyczyło formalnych właściwości celów stawianych na różne okresy życia. Interesujące było to, jakie cechy mają cele krótko- i długoterminowe. Aby odpowiedzieć na to pytanie, obliczone zostały współczynniki korelacji Rho Spearmana dla poszczególnych wymiarów celów i przedziału czasowego przewidywanego dla ich realizacji (tabela 2).

Tabela 2

Współczynniki korelacji Rho Spearmana między lokowaniem celu w czasie a wymiarami celu

Prze- dział czasu	Wymiary celu								
	Waż- ność	Oczeki- wanie	Kon- flikt	Idio- cen- tryzm	Dy- stans	Final- ność	Wy- trwa- łość	Satys- fakcja	Wysiłek
	0,37 <sup>c</sup>	-0,11	0,04	-0,41 <sup>c</sup>	0,42 <sup>c</sup>	0,34 <sup>c</sup>	-0,05	0,43 <sup>c</sup>	0,04

<sup>a</sup>  $p < ,05$ ; <sup>b</sup>  $p < ,01$ ; <sup>c</sup>  $p < ,001$

Źródło: badania własne.

Oprócz korelacji przeanalizowany został poziom poszczególnych wskaźników, a więc wymiarów celu, w dwóch wyłonionych grupach celów – bliskich i dalekich. Przy czym do celów krótkoterminowych zostały włączone cele z trzech pierwszych kategorii – na tydzień, miesiąc, rok, natomiast do celów dłu-

goterminowych – cele na około 10 lat i na całe życie. Do porównań wykorzystano test Manna-Witneya (tabela 3).

Tabela 3

Porównanie poziomu wskaźników dla celów bliskich i dalekich – test Manna-Witneya

Wymiary celu	Bliskie		Dalekie		U	p
	M	sd	M	sd		
Ważność	5,64	0,75	6,16	0,67	2362,5	0,001
Oczekiwanie	5,35	0,87	5,27	1,01	1617,5	0,740
Konflikt	4,23	1,04	4,28	1,20	1684	0,973
Idiocentryzm	5,92	0,95	4,87	1,24	892	0,001
Dystans	5,17	1,57	6,27	1,14	2472	0,001
Finalność	3,98	1,77	5,26	0,68	2441	0,001
Wytrwałość	4,42	0,93	4,23	0,92	1504	0,337
Satysfakcja	4,55	1,15	5,37	1,02	2405	0,001
Wysiłek	5,01	0,99	5,0	1,24	1751	0,816

Źródło: badania własne.

Wyniki z tabel 2 i 3 pokazują, że przedział czasu istotnie różnicuje wymiary celu i działania. W aspekcie stawiania celu różnice dotyczą jego ważności, idiocentryzmu, dystansu i finalności. W aspekcie działania natomiast dotyczą satysfakcji. I tak, cele długie mają większą subiektywną wartość niż krótkie, są też bardziej zorientowane na innych. Dystans, czyli subiektywna odległość, jaka dzieli stan aktualny od oczekiwanego, w przypadku celów na dalszą przyszłość zmniejsza się. Inaczej mówiąc, cele dalekie wydają się osobie je wyznaczającej bliższe niż są w rzeczywistości. Dodatkowo cele dalekie mają bardziej ostateczny charakter niż bliskie, a więc aby je osiągnąć, trzeba najpierw zrealizować cele podrzędne. Ostatnia istotna różnica dotyczy działania na rzecz celów lokowanych w dalszej przyszłości. Działanie to przynosi jednostce więcej zadowolenia niż realizacja celów krótkoterminowych.

Cele bliskie i dalekie, jak wynika z przeprowadzonych analiz, nie różnią się pod względem subiektywnie szacowanego prawdopodobieństwa ich osiągnięcia, realizacji większej liczby współzawodniczących ze sobą celów, wytrwałości i wkładanego w ich realizację wysiłku.

Otrzymane rezultaty są częściowo zgodne z wynikami uzyskanymi przez innych badaczy, przy czym rozbieżności mogą wynikać m.in. z odmiennych kategoryzacji celów (por. Czerwińska-Jasiewicz 2003; Mądrycki 1996; Klamut 2002; Mac-Czarnik 2000). Treść celów wyznaczanych sobie przez młodych

wskazuje na to, że w bliższej perspektywie czasowej młodzież koncentruje się przede wszystkim na edukacji. Chce zdobyć wykształcenie i jak najwięcej kwalifikacji, które będzie można wykorzystać w przyszłości. Na okres późniejszy badani odkładają karierę zawodową oraz założenie rodziny i uzyskiwanie dóbr materialnych. Ich celem stają się również szczęście, spełnienie, dobro – do tych wartości chcą dążyć przez całe życie.

Analizy formalnych właściwości celów pokazują (por. Zaleski 1986, 1991), że bliskie cele są dla młodych mniej ważne, stanowią tylko etap na drodze do finału, ale jednocześnie służą przede wszystkim podmiotowi, który je stawia. Realizacja celów krótkoterminowych spostrzegana jest przez ich autorów jako bardziej rozciągnięta w czasie, niż to jest w rzeczywistości i być może dlatego ich osiągnięcie przynosi mniejsze zadowolenie. Badania pokazały, że powyższa charakterystyka dotyczy przede wszystkim celów edukacyjnych i to one stanowią podcele. Ważności nabierają natomiast cele związane z karierą zawodową, rodzinną oraz ogólnymi wartościami – są to cele finalne, służące nie tylko podmiotowi. Realizację tych celów badani szacują na bliższą niż w rzeczywistości (por. Nuttin 1985) i są z niej bardziej usatysfakcjonowani. Lens (1994) wyjaśnia to w oparciu o rozpiętość przyszłościowej perspektywy czasowej – im jest ona większa, tym bardziej sprzyja skracaniu subiektywnego dystansu dzielącego podmiot od dalekich celów. Co ciekawe, przeprowadzone badania nie potwierdzają związku wzrostu odstepu czasowego z wytrwałością i wysiłkiem, który uzyskał Zaleski (1986). Jedną z przyczyn mogą tu być rozbieżności kulturowe – autor ten badał przede wszystkim amerykańską młodzież. Przymuszczalnie brak różnic w tych wymiarach działania u polskich studentów wiąże się z wzorcami wpajanymi młodym ludziom i ich indywidualnymi predyspozycjami.

Tworząc przewidywania na przyszłość w oparciu o przeprowadzone badania, młodzi ludzie do ok. 25. roku życia planują zdobyć potrzebną im w przyszłym życiu zawodowym wiedzę i umiejętności, natomiast w przedziale mniej więcej 25–35 lat mają zamiar podjąć rolę zawodową, małżeńską i rodzicielską, w tym czasie chcą również zgromadzić różne dobra materialne. Realizacja tych celów ma im przynieść poczucie zadowolenia, spełnienia i sukcesu. Uzyskane wyniki korespondują z rezultatami uzyskanymi przez Marię Czerwińską-Jasiewicz (2003), która badając młodzież w wieku lat 14–15 oraz 18–19 stwierdziła, że ich cele na bliższą przyszłość dotyczą przede wszystkim kształcenia, na okres około 10 lat kształcenia i pracy, a na całe życie – rodziny i pracy.

Szeroką empiryczną analizę oczekiwań wobec przyszłości oraz ich warunkowań na grupie adolescentów (13–18 lat) przeprowadziła Hanna Liberska (2004). Trudno porównywać tak obszerny materiał badawczy (odmienne narzędzia badawcze) z danymi zebranymi przez autorkę artykułu, ale można wskazać na pewne elementy wspólne. Analizując oczekiwania wobec przyszłości dorastającej młodzieży oraz cele na różne okresy życia studentów, można zauważyć, że wśród najważniejszych wymieniana jest kariera zawodowa, rodzina i sukces życiowy. Podobieństwa pojawiają się także przy planowaniu realizacji celów, tak więc czas edukacji i podjęcia kolejnych ról społecznych wydaje się zbliżony. Interesujące jest to, że w zestawieniu z badaniami koncipowanymi przez Mądrzyckiego (1996: 116–118) oraz Klamuta (2002: 78) coraz ważniejsza dla młodych ludzi staje się kariera zawodowa, a ściślej mówiąc, zdobycie interesującej, dobrze płatnej i stałej pracy. Potwierdzają to badania Liberskiej (2004: 72–174), która stwierdziła wyraźne różnice w treści oczekiwań co do przyszłości w warunkach transformacji systemowej. Przypuszczalnie cele zawodowe, a szczególnie znalezienie i utrzymanie pracy, zyskały na znaczeniu w związku ze zmianami społeczno-politycznymi, jakie zaszły w ostatnich latach i ich konsekwencjami, takimi jak bezrobocie. Młodzi ludzie stają się w związku z tym coraz bardziej świadomi znaczenia własnych wyborów (potrzeba edukacji i rozwoju przydatnych umiejętności) i ich związku z przyszłą atrakcyjnością na rynku pracy.

Przyglądając się dalszej i bliższej perspektywie czasowej młodzieży, wydaje się, że jest ona dość spójna z zadaniami rozwojowymi, kryzysami i dylematami okresu wczesnej dorosłości (Havighurst 1953; Erikson 1968).

Jak wynika z przeprowadzonych badań, młodzi ludzie będący w trakcie studiów mają długą, dość dobrze ustrukturyzowaną i klarowną perspektywę czasową, a ich cele są raczej realistyczne. Świadczy o tym treść zamierzeń, ich rozłożenie w czasie i przypisywane im właściwości. Podcele służą samym badanym, cele finalne – ważniejsze i bardziej satysfakcjonujące – także innym. Trudność u młodych dorosłych pojawia się przy szacowaniu wysiłku i wytrwałości niezbędnych do realizacji własnych zamierzeń. Trzeba mieć jednak nadzieję, że w rzeczywistej aktywności motywujący będzie plan i zawarty w nim cel, i to on zadecyduje o konsekwencji działania.

## Literatura

- Apter M.J. 1982, *The Experience of Motivation: the Theory of Psychological Reversal*, Academic Press, London–New York.
- Brzezińska A. 2000, *Spoleczna psychologia rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Chyc-Gawrychowska A., Błażek M. 2004, *Wpływ postaw rodzicielskich na style realizacji celów*, w: *Motywy, cele, wartości. Przyczynek do zrozumienia stanu ducha i stanu umysłu współczesnych Polaków*, red. E. Martynowicz, Impuls, Kraków, s. 197–216.
- Czerwińska-Jasiewicz M. 2003, *Cele i plany życiowe młodzieży w kontekście rozwoju orientacji przyszłościowej*, w: *Spostrzeżenie zjawisk społecznych przez dzieci, młodzież i młodych dorosłych*, red. L. Wojciechowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Erikson E. 1968, *Identity, Youth, and Crisis*, Norton, New York.
- Franken R.E. 2005, *Psychologia motywacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Garba E. 2000, *Wczesna dorosłość*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życiowych*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, t. II, PWN, Warszawa, s. 202–233.
- Havighurst R.J. 1953, *Human Development and Education*, Academic Press, New York.
- Kadzikowska-Wrzošek R. 2004, *Motywacyjny składnik osobowości a procesy adaptacji psychologicznej*, w: *Motywy, cele, wartości. Przyczynek do zrozumienia stanu ducha i stanu umysłu współczesnych Polaków*, red. E. Martynowicz, Impuls, Kraków, s. 11–26.
- Kagan J. 1972, *Motives and Development*, „Journal of Personality and Social Psychology”, nr 22.
- Kozielecki J. 1987, *Koncepcja transgresyjna człowieka*, PWN, Warszawa.
- Lens W. 1994, *Odraczenie nagrody, samokontrola a przyszłościowa perspektywa czasowa*, w: *Wykłady z psychologii w KUL*, red. A. Januszewski, P. Oleś, T. Witkowski, t. 7, RW KUL, Lublin, s. 297–308.
- Liberska H. 1987, *Zmiany w hierarchii potrzeb i celów życiowych młodzieży*, „Psychologia Wychowawcza” nr 4, s. 431–439.
- Mac-Czarnik L. 2000, *Procesy poznawcze w planowaniu własnego życia u młodzieży*, Wydawnictwo WSP, Rzeszów.
- Mądrzycki T. 1996, *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Nosal C.S. 1977, *Psychologia pracy. Organizacja psychiki i działania człowieka*, Wydawnictwo PW, Wrocław.



- Nosal C.S., Bajcar B. 2004, *Czas psychologiczny: wymiary, struktura, konsekwencje*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- Nurmii J.E. 1991, *How do Adolescents see their Future? A Review of the Development of Future – Orientation and Planning*, „Developmental Review”, nr 11, s. 1–59.
- Nuttin J. 1980, *Theorie de la motivation humaine: du besoin au projet d'action*, Presses Universitaires de France, Paris.
- Nuttin J. 1984, *Motivation, Planning, and Action*, Leuven University Press and Lawrence Erlbaum, Leuven.
- Nuttin J. 1985, *Future Time Perspective and Motivation*, Leuven University Press-Erlbaum, Leuven-Hillsdale.
- Palys T.S., Little B.R. 1983, *Perceived Life Satisfaction and the Organisation of Personal Project Systems*, „Journal of Personality and Social Psychology”, nr 44, s. 6.
- Pervin L. (red.) 1989, *Goal Concepts in Personality and Social Psychology*, Erlbaum, Hillsdale–New York.
- Sikora K. 2005, *Zmiana osobowości w ujęciu psychologii projektów osobistych*, w: *Zmiana osobowości. Wybrane zagadnienia*, red. A. Niedźwieńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 73–87.
- Skorny Z. 1980, *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Sokołowska J. 1983, *Geneza i konsekwencje rozbieżności pomiędzy celami życzeniowymi a realistycznymi*, „Przegląd Psychologiczny” XXVI, nr 2.
- Szewczuk W. 1975, *Psychologia: zarys podręcznikowy*, t. 2, WSiP, Warszawa.
- Timoszyk-Tomczak C. 2003, *Strategie konstruowania własnej przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Tomaszewski T. (red.) 1977, *Psychologia*, PWN, Warszawa.
- Trempała J. 2000, *Modele rozwoju psychicznego: czas i zmiana*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz.
- Wieczorkowska-Siarkiewicz G. 1992, *Punktowe i przedziałowe reprezentacje celu*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Zaleski Z. 1986, *Motywacyjna funkcja celów stawianych na okresy o różnej długości*, „Przegląd Psychologiczny” XXIX, nr 4.
- Zaleski Z. 1988, *Transpersonalne „Ja”: osobowość w trzech wymiarach czasowych*, „Przegląd Psychologiczny” XXXI, s. 931–945.
- Zaleski Z. 1991, *Psychologia zachowań celowych*, PWN, Warszawa.

---

## CHARAKTERYSTYKA CELÓW WYZNACZANYCH PRZEZ LUDZI MŁODYCH

### Streszczenie

Cel to pojęcie istotne z punktu widzenia adaptacji do aktualnej sytuacji, jak i skuteczności działania jednostki. Wielu badaczy zgadza się co do tego, że w odpowiednich warunkach trafnie sformułowany cel: wznaga i pobudza do wysiłku, ukierunkowuje działania, decyduje o wytrwałości i sprzyja opracowaniu strategii realizacyjnych. Dodatkowo posiadanie celów nadaje życiu sens, a ich realizacja wpływa na jakość egzystencji. Umiejętność stawiania sobie celów na różne okresy życia decyduje więc o ludzkiej wyjątkowości i podmiotowości. W literaturze przedmiotu cel oraz jego wymiary charakteryzowane są różnorodnie. Pytanie, które pojawiło się w ramach przeprowadzonych analiz, dotyczy tego, jakie cele stawiają sobie ludzie młodzi i czym się one charakteryzują. Badania przeprowadzono wśród studentów Uniwersytetu Szczecińskiego. W badaniach wykorzystano kwestionariusz Z. Zaleskiego, który pozwala na wnioskowanie o ilościowych i jakościowych charakterystykach celów stawianych przez ludzi młodych. Uzyskane wyniki analizowano pod względem treści celów, a także ich wymiarów związanych z aspektem stawiania i realizacji celów. Rezultaty zostały zinterpretowane w kontekście psychologii ciągu życia, a także psychologii temporalnej i motywacji.

**Słowa kluczowe:** cel, zamiar, plan, projekt, przyszłość

## THE CHARACTERISTICS OF AIMS SET BY YOUNG PEOPLE

### Summary

An aim is a key and essential notion from the point of view of adapting oneself to present circumstances and effective functioning. Many scientists agree that in certain conditions and circumstances, a precisely defined aim may motivate a person to make an effort, may direct his actions, decide about psychological stamina and favour working out strategies. Moreover, having aims one gets the feeling that his life makes sense and the fulfillment of those aims has an influence on the quality of life. The skill of setting goals for various periods of life determines one's exceptionality and subjectivity. In the literature, an aim and its dimensions are characterized diversely. The question which appeared while carrying out the analyses was what aims young people set and what the aims are characterized by. The research was performed among students of the University

of Szczecin. The research was based on the questionnaire of Z. Zaleski, which makes it possible to draw conclusions about quantitative and qualitative characteristics of aims set by young people. The results were analyzed from the point of view of the meaning of aims and their dimensions related to the aspect of aim setting and fulfillment. The results were interpreted in the context of psychology of life span, psychology of temporal life and psychology of motivation.

**Keywords:** aim, intention, plan, project, future

